

Ronny Ambjörnsson: *Den hemliga trädgården. Om trädgårdar i litteratur och verklighet*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2015. 228 s., ill. ISBN 978-91-0- 014281-0.

Idéhistorikern Ronny Ambjörnsson har skrivit en tänkvärd och lärd bok om trädgårdar i litteraturen och verkligheten, som titeln anger. På sant idéhistoriskt manér tar han oss genom historien, idéströmningar och olika föreställningar om vad som gör trädgård. Detta blandas med Ambjörnssons egna trädgårdserfarenheter idag liksom hågkomster från mor- och farföräldrarnas olika trädgårdar som får representera olika ideal och sätt att förhålla sig till samtiden. Han använder den breda penseln och målar en bild av trädgårdserfarenheter och föreställningar om trädgårdars roll över såväl tid som geografi. Han skriver att det är lustfullt att för en gångs skull få slippa förhålla sig till den akademiska litteraturens kronologi och geografi. Det märks att det finns ett lustfyllt engagemang i skrivandet och det spelar roll för läsningen. Det är många intressanta saker som berörs. Ibland stannar Ambjörnsson till vid dem och utvecklar och fördjupar. Ibland bara nuddas de vid och jag stimuleras att själv tänka vidare.

Ambjörnsson följer lite olika spår i sin bok. Kapitlet ”Morfars trädgård” handlar om koloniseringsens framväxt och förändring. Det är en personlig och samtidigt lärd berättelse om en viktig period i svensk samhälls- och trädgårdshistoria. En värdefull poäng med detta kapitel är beskrivningen av morfadern som upprättade vad Ambjörnsson idag definierar som en typisk *cottage garden* utan att morfadern kände till uttrycket. Det visar på ett par intressanta saker som är värda att reflektera över när det gäller trädgårdskunskap. Många människor gör trädgård, dvs. skapar, underhåller och förvaltar trädgård utan att egentligen kunna sätta ord på den kunskapen. Man bara kan det. Det är inte alltid den slags tyst kunskap som uttrycks i trädgårdshistoriska verk. Det framgår dessutom att det var i denna koloniträdgård författaren själv lärde sig om fåglar och växter, men också fick möjlighet att uppjobba helt andra kompetenser

som hur man tecknar eller diskuterar politiska spörsmål.

I kapitlet poängteras också den roll trädgårdarna kan ha i sociala sammanhang. Kolonisterna i morfaderns koloniområde bytte såväl tjänster som det som lottens odling gav. De lånade redskap, bytte fröer och plantor liksom de talade om andra angelägna ting. Ytterligare en spännande diskussion är morfaderns ständiga sysslande i kolonilotten. Den unge Ronny såg honom ständigt arbeta och reflekterar idag över skillnaden mellan det tunga arbetet på margarinfabriken, som var morfaderns lönearbete och som inte alltid prisades, och trädgårdsarbetet som var morfaderns eget projekt. ”Då var inga lyft för tunga” (s. 34) skriver Ambjörnsson och visar vilken kraft som kan finnas i det som upplevs som ett alldeles eget projekt.

I kapitlet ”Den hemliga trädgården” förs vi in i den antike filosofen Epikuros värld och hans tankar om trädgårdens terapeutiska gemenskap kopplas samman med dagens olika trädgårdsterapier där grundtanken är att det fysiska arbetet med trädgård och växter har en helande funktion. Här tar Ambjörnsson upp en annan aspekt av verbalitet kring trädgård. Här handlar det inte så mycket om att kunna – eller inte kunna – uttrycka sin trädgårdskunskap utan snarare om att trädgården verkar på så många sätt. Såväl synen, hörseln, lukten som känslan aktiveras och reagerar ofta innan vi lyckas formulera oss kring vad vi upplever.

Detta följs av kapitlet ”Kärlekens trädgårdar” där Ambjörnsson återigen kommer in på det som är så väsentligt för det som definierar en trädgård: gränser. ”Trädgården är ett stycke natur som blivit avskild från skogen” (s. 79) skriver han och menar att vissa slags avgränsningar inte bara begränsar friheten utan också skapar trygghet och en intimitet. Ambjörnsson visar sin beläsenhet och exemplifierar med trädgårdsreferenser hos filosofer, diktare, romanförfattare, teoretiker som Bacon, Bassani, Boccaccio, Epikuros, Platon och Swedenborg samt barnboks-författare som Barrie (Peter Pan), Elsa Beskow, Burnetts (*The Secret Garden*) och Tove Jansson för att nämna några. Boken tar sig som sagt vindlande genom idéhistorien men landar

efter varje utveckling i trädgården på ett eller annat vis.

De många referenserna återkommer i ”Tankens trädgård” där samvaro i form av samtal betonas. Här citeras Cicero, som har sagt att den som har böcker och trädgård är en hel människa. Böckerna hjälper en att röra sig i en inre värld medan man i trädgården får möjlighet att gå ur sig själv (s. 126). Trädgårdsdrömmar handlar i stor utsträckning om drömmen om att kunna skapa ett jordiskt paradiset och därmed kan trädgårdsdrömmar sägas handla just om människors längtan. Mer än i andra kapitel blir trädgård som metafor närvarande här. Trädgårdsodlaren bearbetar jorden genom att gödsla, vattna och rensa ogräs så att fröet – tanken – trivs. Det handlar om tålmod, väntan och uppmuntran precis som i den pedagogiska situationen, skriver Ambjörnsson (s. 132). Den duktige trädgårdsmästaren måste vara uppmärksam, övervaka och uppmuntra snarare än att tukta, fortsätter han (s. 135). Att allt hänger samman är en underliggande tanke. Så småningom problematiseras dock relationen naturkultur när det påpekas att det faktiskt också råder konkurrens och utslagning i trädgården och att livet där inte alltid är kontemplativt. I trädgårdslivet pågår hård konkurrens, finns behov av eget utrymme och jämn näringstillförsel liksom för oss människor (s. 50).

Trädgård är något som försiggår mellan dröm och förverkligande. Ambjörnsson delger oss ett illustrativt exempel när han berättar om sitt försök att skapa ett kinesiskt stenparti i den egna trädgården. Berättelsen handlar dels om hur en tänkt plats kan komma att se ut på annat sätt än planerat, åtminstone för andra, dels hur den kan komma att få en annan roll än skaparen av den har tänkt. Han insåg, efter att ha visat sina vänner det han tyckte blivit en suggestiv hörna som påminde honom själv om en okänd plats i en palatsträdgård i Peking, dit man kunde gå för att ge tankarna utrymme, att ingen annan såg det han själv såg. Det blev ingen kinesisk trädgård av platsen. Däremot såg ett av barnbarnen att det var en perfekt frukostplats, där det växte smultron kring stenarna hon kunde sitta på, och efter det har fler och fler samlats kring stenpar-

tiet. Så fungerar ofta trädgård: den är i ständig förändring.

Ambjörnsson talar helt enkelt om trädgården, då och nu, som alternativ verklighet (s. 71). Trädgård är nämligen många saker: det kan vara en rogivande flykt från arbete och vardag, en plats att vara för sig själv, en plats som stimulerar till tänkvärda samtal och kreativ samvaro men för en del också en kravfylld plats. Det senare får inte särskilt mycket uppmärksamhet i boken, om än författaren tydliggör att gränsen mellan vad som uppfattas som den kultiverade trädgården och den vilda naturen inte är knivskarp och att det även i trädgården försiggår en hel del konkurrens som ibland kräver stora arbetsinsatser. Reflektioner över de vaga gränserna mellan vad som uppfattas som natur och kultur, men också olika föreställningar om ordning och oordning i trädgården återkommer boken igenom.

Det finns något tröstefullt i trädgårdens rytm. Det hänger samman med det som jag uppfattar vara en av bokens röda trådar, att visa att trädgård och trädgårdsodling hänger ihop med livets mening och allt vad det innebär. Trädgården fungerar i Ambjörnssons tolkning som ett slags civilisationsprojekt och sättet att resonera känns igen från hans tidigare böcker om exempelvis den skötsamme arbetaren. Det är där i trädgården vi kan lära oss vad det betyder att vara människa, att ha tålmod och våga vänta därför att en del av det som händer i trädgården är långsamt. Men ibland sker det snabbt, alltför snabbt för att man ska klara av att hänga med. Det är då det som annars uppfattas som näringsgivande och stimulerande kan bli en press och ett ok.

Ambjörnsson skriver i slutkapitlet att ”En trädgård är mer än summan av sina beståndsdelar” (s. 217). Det går att läsa in så mycket meningar och betydelse i en trädgård. Att undersöka hur trädgårdar används och vilken roll de spelar i människors liv är således en bra ingång för att se vad människor funderar på och drömer om, vill eller inte vill göra. Det är det som skett i de olika kapitlen. Han har talat om det livsmetaforiska med trädgård, parallellen mellan trädgård och pedagogik, mellan trädgård och

kärlek och trädgård som plats för tanke och samvaro. Trädgårdsarbetet har sitt stora och unika värde i samspelet mellan natur och människa, skriver han avslutningsvis.

Carina Sjöholm, Lund/Helsingborg

Karin Milles: *Agneta Horn. Ett liv i det trettioåriga krigets skugga*. Norstedts förlag, Stockholm 2015. 207 s., ill. ISBN 978-91-1306-196-2.

Agneta Horns självbiografi är ett av de kraftfullaste kvinnoporträtten vi har från svenskt 1600-tal. Inte bara gifte hon sig med mannen hon älskade snarare än att ingå ett mer politiskt äktenskap med den högadliga Erik Sparre. Minst lika fascinerande är den skärpta och bitvis sylvassa kritiken som Agneta Horn riktade mot sin egen tid och det krigshärjade samhälle hon levde i. Hennes självbiografiska prosa är fortfarande roande och hjärtskärande att läsa, som när hon vid ett tillfälle slängde smält vax efter den tilltänkta gemålen Erik Sparre. Detta är värt att nämnas därför att Agneta Horns självbiografiska originaltext och andra efterlämnade handlingar fortfarande har en flagrant lyskraft. (Agneta Horns självbiografi (årtal osäkert): *Beskrifningh öfwer min älända och mycket wedervärdiga wandringestidh samt alla mina mycket stora olycker och hiärtans hårda sårger och wedervärdighet* (etc.) finns i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling (signum X 240). Horns självbiografi var fram till 1800-talets slut okänd för omvärlden. Texten har vid det här laget getts ut flera gånger och Gösta Holms utgåva av Agneta Horn från 1959 – *Beskrivning över min vandringstid* – finns numera tillgänglig i digitalformat.)

I Karin Milles bok om Agneta Horn är det ett levande 1600-talsporträtt som tecknas. En hand sträcks ut över de sekler som flytt, som om en tidsresa gjort det möjligt för oss att ta plats vid Agneta Horns sida. Milles bok innehåller visserligen en del referenser men genremässigt placerar hon sig främst inom det facklitterära-populärvetenskapliga facket. Författarens framställ-

ningssätt är högst personligt och det råder ingen tvekan om att hon gripits intill hjärteroten av Agneta Horn. I själva verket är Milles självidentifikationsmekanismer i förhållande till sitt studieobjekt betecknande för hela berättelsen. Spetsar man till det är Milles hermeneutiskt inspirerad. Hon vill förmedla Agneta Horns tidlösa gripbarhet. Författaren skriver bl.a. ”Hon blev helt enkelt som en kär vän, som jag inte bara kunde dela det sorgliga med, utan också allt det som var härligt och lyckligt” (Milles s. 29). Detta är också syftet med boken där Milles högst medvetet låtit Agnets Horns osminkade stämman ta stor plats i berättelsen.

Ur berättarsynvinkel är boken kronologiskt upplagd och följer Agneta Horns (1629–1672) liv från vaggan till graven. Milles förmedlar sin historia genom att tematisera sin huvudpersons liv i tre större avsnitt: barndomen, ungdomen och vuxenlivet. Trots detta är det definitivt inte någon biografi över Agneta Horns liv. Här är det på sin plats att påpeka att Milles bok saknar innehållsförteckning, vilket säkert kan störa vissa läsare. Personligen fann jag det högst underhållande att Milles valt att göra på detta sätt. Inte minst för att det är en vink till 1600-talets självbiografier, andaktsböcker och släktböcker, vilka ofta är mindre enhetliga. Parallellt finner man här en inte klart utsagd förklaring till Milles vägval i boken, som delvis kan läsas som ett implicit litterärt experiment och ett försök att komma in under skinnet på Agneta Horn. Författaren är inte alltid tydlig med vad som är egna reflektioner i förhållande till sin huvudperson. Med andra ord är det problem att avgöra när Agneta Horn dikterat texten eller om det är Milles egen röst som står i centrum? Själv fann jag det läsvärt med den förtjänsten att insikten om Agneta Horns resonansbotten fördjupades. Men vår modernitet är inte 1600-talets modernitet lika lite som det går att blunda för att det är över trehundra år sedan Agneta Horn lämnade jordelivet. Uttryckt klarare betyder det att letar man efter kristallklara historiska tolkningsbelägg i Milles bok, så blir det grumligare, men det är även att skjuta över målet och leverera en luftpastej genom att påstå att det gör Milles bok ointressant. Tvärtom är det i detta gränsländ-